

BESEDA TUJIH AVTORJEV**ZGODOVINA IN DIALEKTIKA**

Claude Lévi-Strauss

Claude Lévi-Strauss je slovenskemu občinstvu že dodobra znano ime, saj se nanj pogosto sklicuje mlajša filozofska in umetnostna publicistika, dosegli pa so nas že tudi prevodi njegovih spisov. Sodobnost je objavila odlomek iz njegovih pogovorov z Georgesom Charbonnierom o problematiki primitivne, klasične in moderne umetnosti (1969, št. 2).

*Misel znamenitega francoskega etnologa in ustanovitelja moderne socialne antropologije, na katero se opira sodobni filozofski strukturalizem, je zadnja leta zbudila posebno pozornost v polemiki, ki jo je Lévi-Strauss začel z Jeanom-Paulom Sartrom po izidu Sartrove knjige *Križa dialektičnega uma* (*La critique de la raison dialectique*, 1960). Eno temeljnih vprašanj polemike je bil problem zgodovine in zgodovinopisja, njenega pomena in vrednosti. Lévi-Strauss je svoj pogled na zgodovino razložil v knjigi *Divja misel* (*La pensée sauvage*, 1962), v poglavju z značilnim naslovom *Zgodovina in dialektika*. Iz tega pomembnega sestavka, kjer je francoski znanstvenik odprl celotno problematiko zgodovinskega mišljenja, njegovih izhodišč in metod, prinašamo osrednji del z glavnimi tezami.*

Med sodobnimi filozofi Sartre gotovo ni edini, ki vrednoti zgodovino na rovaš drugih humanističnih znanosti in jo pojmuje skorajda mistično. Tudi etnolog zna ceniti zgodovino, a ji ne pripisuje izjemne vrednosti. Zanj je kot nekakšna, k njegovim raziskavam komplementarna raziskava: zgodovina razprostira pahljačo človeške družbe v času, etnologija v prostoru. In razlika je pravzaprav manjša, kot se zdi, saj se zgodovinar trudi obnoviti podobo izginulih družb, kakršne so bile tedaj, ko so sebi veljale za sedanost, medtem ko se etnolog trudi po svojih najboljših močeh rekonstruirati zgodovinske etape, kakor so se zvrščale v času pred sedanjimi oblikami.

Videz pa je, da so ta simetrični odnos med zgodovino in etnologijo filozofi zavrnil, saj implicitno ali eksplicitno oporekajo, da bi šlo v primeru razprostiranja v prostoru in zaporejanja v času za enakovredni perspektivi. Videti je, kot da bi pripisovali časovni razsežnosti neko posebno veljavo, kakor da diakronija ne utemeljuje le neki višji tip inteligibilnosti od sinkronije, temveč tudi tip vse bolj specifično človeškega reda.

Ce že ni lahko opravičiti te izbire, razložiti jo je lahko: raznoterost družbenih oblik, ki jih dojemata etnologija razprostrte v prostoru, ustvarja podobo nekega diskontinuiranega sistema; zdaj pa si predstavljajo, da to, kar nam zgodovina ob časovni dimenziji obnavlja, niso določena stanja, temveč prehanja med njimi, in to v nepretrgani obliki. In ker domnevamo, da dojemamo svojo osebno bodočnost kot kontinuirano spreminjanje, se nam zdi, da z zgodovinskim spoznanjem dosežemo uvid notranjega čuta. Za zgodovino naj bi

ne bilo zadosti, da bi opisovala bitja z zunanosti ali — optimalno — da bi nam dala ob prekinjajočih se vzplamtevanjih prenikati v notranjosti, ki bi zase ostajale notranjosti, sicer pa zunaj druga od druge: ne, dosegala naj bi zunaj nas samo bit spreminjanja.

Marsikaj bi se dalo pripomniti k tej tako imenovani kontinuirnosti, ki velja za proces totalizacije jaza, a je za nas samo iluzija, kakršno vzdržujejo zahteve družbenega življenja, se pravi torej, da je vse prej odsev zunanosti na notranjost kot predmet kakega apodiktičnega izkustva. Sicer pa ni niti treba, da bi nadenjali filozofska vprašanja, tudi brez tega je lahko sprevideti, da pojmovanje, kakršno nam ponujajo o zgodovini, ne ustreza nobeni stvarnosti. In brž ko si laste pravico privilegirati zgodovino, menimo — kar bi nam drugače niti na um ne padlo — da imamo enako pravico tudi mi podčrtali dvojno antinomijo, ki jo sam pojem zgodovinskega dejstva krije v sebi. Kajti hipotetično je zgodovina tisto, kar se je stvarno zgodilo. Toda kje se je zgodila kaka stvar? Vsaka epizoda, recimo revolucije ali vojne, se razreši v množico psihičnih in individualnih kretenj; od teh je vsaka izraz množice podzavestnih vzgibov, ki se razrešujejo v možganske, hormonske ali živčne pojave, ti pa se nanašajo spet na procese fizikalne ali kemične narave. Potemtakem ni zgodovinsko dejstvo prav nič bolj »dano« kot druga dejstva. Konstituira ga ali sam zgodovinar ali tvorno načelo zgodovinskega nastajanja, in to po abstrakciji, kakor v strahu pred neskončnim regresom.

Kar velja o zgodovinskem dejstvu, pa ne velja v nič manjši meri tudi o njegovi odbiri. Tudi s tega vidika izbirata, izrezavata, izsekavata tako zgodovinar kot tvorni princip zgodovinskega nastajanja, saj bi ju zares totalna zgodovina soočila s kaosom. Vsak kotiček prostora skriva množico individuov, od katerih vsak totalizira zgodovinsko dogajanje na enkrat, neposnemljiv način. In za vsakega posameznega teh individuov je vsak časovni trenutek neizčrpno bogat s fizičnimi in psihičnimi pripetljaji, ki igrajo vsi svojo vlogo v tej totalizaciji. Celó zgodovina, ki hoče veljati za univerzalno, je le priredje lokalnih zgodovin, v krilu katerih (in med katerimi) je mnogo več praznin kot polnega. In povsem prazno bi bilo misliti, da bi mogli s pomnoževanjem sodelavcev in intenziviranjem raziskav doseči boljše rezultate. Kolikor je zgodovini do pomena, se obsoja na izbiro področij, obdobj, ljudskih skupin in individuov v njih, da bi izstopili kot diskontinuirani liki iz kontinuuma, ki jim služi lahko ravno še za scenski prospekt. Resnično totalna zgodovina bi izenačila sama sebe, njen produkt bi bil enak nič. Možnost zgodovine temelji na tem, da ima podmnožica dogodkov kakega danega obdobja slučajno približno enak pomen za določeno število individuov, ki sami teh dogodkov niso nujno živeli in ki lahko gledajo nanje celo iz razdalje več stoletij. Zgodovina ni tedaj nikoli čista zgodovina, temveč vselej zgodovina-za.¹

Najsi se še tako brani pristranosti, končno je le parcialna in parcialnost je že sama nekakšna pristranost. Brž ko se lotimo pisanja o francoski revoluciji, se

¹ Gotovo, bodo dejali Sartrovi privrženci, toda vse njegovo delovanje dokazuje: če je že možno subjektivnost zgodovine-zame prevesti v objektivnost zgodovine-zanas, pa tega obrata od »mene« k »nam« le ne izvedemo drugače kot z obsodbo, da je ta »mi« samo neki »jaz« na kvadrat, hermetično zaprt proti vsem drugim »mi«. Cena, ki smo jo tako plačali za iluzijo, da smo premagali nerazrešljivo antinomijo (v takem sistemu) med seboj in drugim, pa je odlok zgodovinske zavesti, po katerem mi je metafizično funkcijo drugega prenesti na Papuance. S tem da jih zgodovinska pamet reducira na sredstva, ki lahko ravno še zadostijo njenemu filozofskemu apetitu, se predaja nekakemu intelektualnemu kanibalizmu, kar je v očeh etnografa mnogo odurnejše od onega drugega.

zavimo (ali bi se morali zavedati), da ne bo mogla biti hkrati in z istega naslova jakobinčeva ali aristokratova. Njuni totalizaciji, antisimetrični druga proti drugi, sta, tako postavimo, obe enako resnični; treba je torej izbirati med eno ali drugo stranko, bodisi da se odločimo predvsem za eno izmed njih ali pa za neko tretjo (saj strank je nešteto) in se odpovemo iskanju k parcialnim totalizacijam skupne totalizacije; ali pa da jim priznamo vsem enako realnost, a tedaj bi se nam samo odkrilo, da francoske revolucije, o kakršni govorijo, nikoli ni bilo.

Kakor za vsako spoznanje, tako je torej tudi za zgodovino obvezna uporaba nekega koda, da bi z njim analizirala svoj predmet, celo in zlasti še, ako se pripisuje temu predmetu kontinuirana realnost,² distinktivni značaj zgodovinskega spoznanja namreč ne izvira iz odsotnosti koda zanj — ta je iluzorna — marveč iz njegove posebne narave. Njegov kod sestavlja kronologija: zgodovine brez datumov ni. Da se prepričamo o tem, nam je samo pogledati, kako se učencu posreči naučiti se zgodovine: reducira jo na izsušeno telo, katerega okostje sestavljajo letnice. Proti tej suhoparni metodi so že često protestirali, žal le, da so pri tem pogosto padali v nasprotno skrajnost. Če že letnice niso ravno vsa zgodovina, pa so le tisto, brez česar bi vsa zgodovina izginila, saj je vsa njena specifičnost in izvornost prav v dojemanju odnosa med prej in potem, in ta odnos bi bil zapisan razpadu, če bi njegovih terminov vsaj virtualno ne bilo mogoče datirati.

Toda kronološko kodiranje skriva mnogo kompleksnejšo naravo, kot si to predstavljamo, kadar imamo zgodovinske letnice zvrščene v preprostem linearnem zaporedju pred seboj. Prvič: letnica označuje neki moment v zaporedju: d_2 je po d_1 in pred d_3 . V tem pogledu ima letnica samo funkcijo ordinalnega števila. Toda vsaka letnica je tudi kardinalno število in kot taka *izraža* razdaljo v odnosu do letnice v najbližji sosesčini. Nekatera zgodovinska obdobja kodiramo z več, druga z manj letnicami. Ta spremenljiva količina datumov, uporabljena za obdobja enakega trajanja, meri tisto, kar bi mogli imenovati pritisk zgodovine: imamo »vroče« kronologije, ki se nanašajo na obdobja, v katerih mnogoštevilni dogodki privzemajo za zgodovinarja značaj diferencialnih elementov. Nasprotno pa obstajajo druga obdobja, v katerih se zanj (ne pa seveda za tiste, ki so živeli v njih) ni kaj dosti ali pa se ni sploh nič zgodilo. Tretjič pa je dogodek *člen* nekega razreda. Ti razredi datumov so definirani s pomenskim značajem, ki ga ima vsak člen v sklopu razreda glede na druge datume, člene istega razreda, ter po odsotnosti tega pomenskega značaja glede na datume, ki sodijo v kak drug razred. Takó sodi letnica 1685 v razred, v katerega sodijo tudi letnice 1610, 1648, 1715; nič pa ne pomeni ta letnica glede na letnice prvo, drugo, tretje, četrto tisočletje in nič tudi ne v zvezi z razredom datumov 23. januar, 17. avgust, 30. september itd.

Če smo to ugotovili, v čem je potem zgodovinarjev kod? Prav gotovo ne v datumih, saj ti niso rekurentni. S pomočjo številke je možno kodirati npr. menjavanje temperature, ker nam ob odbiranju kake številke na lestvici toplomera prihaja na misel povratek kake poprejšnje situacije: vsakokrat ko odberem 0⁰, vem, da zmrzuje in si ogrnem najtoplejši površnik. Zgodovinska letnica pa

² Tudi v tem smislu lahko govorimo o neki antinomiji zgodovinskega spoznanja: če le-to trdi, da je doseglo kontinij, se je onemogočilo, saj je tedaj obsojeno na infinitni regres. Da bi bilo možno, je treba dogodke kvantificirati; s tem pa je opravljena časovnost kot privilegirana razsežnost zgodovinskega spoznanja, ker se dá sleherni predmet, brž ko je kvantificiran, obravnavati v vsakršne koristne namene, prav kot bi bil rezultat izbire izmed preeksistentnih možnih predmetov.

sama po sebi ne bi imela nobenega smisla, saj ne bi navračala na nič razen sama nase: če nič ne vem o novem veku, mi letnica 1643 ničesar ne pove. Kod lahko obstaja samo iz razredov letnic, v katerih ima vsaka letnica pomen le toliko, kolikor vzdržuje kompleksne odnose korelacije in opozicije z drugimi letnicami. Vsak razred je definiran z določeno frekvenco in je odvisen od tistega, kar bi mogli imenovati telo ali zgodovinsko doméno. Zgodovinsko spoznanje deluje torej po istem postopku kot aparat z modulirano frekvenco: kakor živec, tako kodira neko kontinuirno, po sebi a simbolično količino — in to po impulzijskih frekvencah, ki so proporcionalne njenim spremembam. Kar se tiče same zgodovine, pa le-ta ni predstavljava v aperiodični obliki, od katere bi poznali samo odlomek. Zgodovina je diskontinuirni skupek zgodovinskih domen, od katerih je vsaka definirana z lastno frekvenco in diferencialno kodacijo glede na določili prej in potem. Med datumi, ki sestavljajo ene in druge, je prehod prav tako malo možen kot med racionalnimi in iracionalnimi števili. Ali natančneje: datumi vsakega razreda so iracionalni glede na vse óne iz drugih razredov.

Ne samo iluzorno, temveč je protislovno zamišljati si historično nastajanje kot nekak kontinuirni potek, ki se začneja s prazgodovino po desetisočletjih in stotisočletjih, potem od 4. in 3. tisočletja naprej v merilu tisočletij, potem v obliki zgodovine po stoletjih, nadevanimi z rezinami zgodovine po letih, kakor se pač kakemu zgodovinarju hoče, ali celo po dnevih v letu, če že ne kar po urah med dnevom. Vsi ti datumi pa ne sestavljajo zaporedja, saj so povsem različnih zvrsti. Recimo samo ta primer: kodiranje, ki ga uporabljamo za prazgodovino, ni preliminarno tistemu, ki ga uporabljamo za novoveško in sodobno zgodovino. Vsak kod navrača na sistem pomenov, ki se dá vsaj teoretično aplicirati na virtualno celoto človeške zgodovine. Z vidika koda za prazgodovinski sistem gubijo najslavnejše epizode novoveške ali sodobne zgodovine svojo skladnost; izjeme so morda (vemo pa niti tega ne) nekateri najširši aspekti demografskega razvoja v merilu zemeljske oble, kot so npr. izum parnega stroja, odkritje elektrike ali jedrske energije.

Ako splošni kod ne sestoji iz datumov, ki bi se jih dalo urediti v linearno zaporedje, temveč iz datumskih razredov, od katerih vsak predstavlja avtonomen referencialni sistem, tedaj je diskontinuirni in klasifikatorni značaj zgodovinskega spoznanja kar zelo jasen. Njegova operacija poteka po pravokotni matrici, kjer vsaka črta predstavlja enega od datumskih razredov, tako da črte lahkó, če shematiziramo, imenujemo črte ur, dnevov, let, stoletij, tisočletij itd. in dobimo tako celoten nezvezen razred. V sistemu takega tipa se dá zgodovinski kontinuum zagovarjati le na podlagi slepilnega zarisa.

A to še ni vse. Četudi notranjih vrzeli vsakega razreda ni moč popolniti z zatekanjem k drugim razredom, pa le drži, da sleherni razred v svoji totalnosti navrača na drug razred, ki vsebuje razloge takšnega umskega uvida, kakršnega bi si le-oni prvi ne mogel lastiti sam. Zgodovina XVII. veka je »letna«, toda kot zgodovinska doména se nanaša na drug razred, ki jo kodira glede na pretekla in bodoča stoletja. Ta doména novega veka pa postane s svoje strani element spet novega razreda, kjer se pojavi v korelaciji in opoziciji z drugimi »časi«, s srednjim vekom, antiko, sodobnostjo itd. A te doméne ustrezajo zgodovinarjem neenake moči.

Biografska in anekdotna zgodovina, ki je na lestvici čisto spodaj, je slabotna zgodovina, saj ne nosi v sebi lastnega umevanja, to dobiva samo, če jo celo prenesemo v zaobjem druge zgodovine, močnejše od nje. Ta pa je v enakem odnosu do zgodovine še višjega reda. A bilo bi zmotno, če bi menili, da nam

takšno vkladanje postopoma sestavi spet celotno zgodovino: kajti kar pridobimo po eni strani, po drugi spet izgubimo. Biografska in anekdotna zgodovina je najmanj eksplikativna, a zato je bolj bogata z informacijami, ker pač jemlje individue v njihovi posebnosti in ker detajlira za vsakega izmed njih značajske odtiske, ovinkanje motivov, faze njegovih preudarjanj. Ta informacija se potem, ko preidemo k močnejšim zgodovinom, shematizira, zabriše in zniči.³

Glede na izbrano raven izgublja potemtakem zgodovinar o informacijah, kar dobiva na razumevanju in obratno; kot da bi nas logika konkretnosti hotela spomniti na svojo logično naravo, ko modelira v ilu zgodovinskega nastajanja nejasni osnutek Gödelovega teorema. Glede na vsakokratno zgodovinsko doméno, ki se ji odpove, se zgodovinarjeva relativna izbira suče vedno med zgodovino, ki več pove in razloži manj, in zgodovino, ki več razloži, a manj pove. Če bi se hotel izmakniti tej dilemi, nima drugega izhoda, ko da pusti zgodovino za seboj: bodisi, da jo zapusti pri spodnjem koncu, če ga iskanje informacij napoti od razmišljanja o skupinah k razmišljanju o posameznih individuih, pa njihovih motivacij, odvisnih od njihove osebne zgodovine, njihovega temperamenta, se pravi od infrahistoričnega področja, kjer vladata fiziologija in psihologija; ali pa pri zgornjem koncu, ako ga želja po spreumevanju nagne k umeščanju zgodovine v prazgodovino, to pa v splošno evolucijo organskih bitij, ki se v sebi ne razloži drugače kot s pojmi biologija, geologija in končno kozmologija.

Eksistira pa še druga pot, kako se izogniti dilemam, ne da bi zaradi tega morali porušiti zgodovino samo: zadostuje namreč, če si priznamo, da je zgodovina le metoda, kateri ne ustreza noben določen objekt, in odklonimo ekvivalenco med pojmom zgodovine in človeštva, ki bi nam jo hoteli vsiliti z nepriznanim namenom, iz historičnosti napraviti transcendentalno pribežališče humanizma: kot da bi mogli ljudje pod edinim pogojem, da se odpovedo kar preveč konsistence oropanim »jazom«, spet na poprišču »mi« najti iluzijo svobode.

Stvarno ni zgodovina vezana ne na človeka ne na kak določen predmet. Vsa je zapopadena v svoji metodi, katere izkustvo dokazuje, da je nepogrešljiva za inventarizacijo elementov poljubne človeške ali nečloveške strukture. Daleč od tega torej, da bi iskanje inteligibilnosti prispelo na cilju k zgodovini, nasprotno, zgodovina je izhodišče za vsakršno iskanje inteligibilnosti. Takó kot pravijo o nekaterih karierah: zgodovina vodi k vsemu, pod pogojem seveda, da jo uspemo pustiti za seboj.

Prevedel Mirko Hribar

³ Vsaka zgodovinska domena je, glede na neposredno nižjo, orisana in vrisana glede na neposredno višjo domeno. In tedaj se dá ugotoviti, da je vsaka slabotna zgodovina vrisanega področja komplementarna k močni zgodovini orisanega področja in da je v protislovju s slabotno zgodovino istega področja (kolikor je le-to samo neko vrisano področje). Vsako zgodovino spremlja torej nedoločeno število protizgodovin, od katerih vsaka je komplementarna k drugim. Zgodovini prve stopnje ustreza protizgodovina 2. stopnje itd. Napredek spoznanja, nastajanje novih znanosti, vse to prihaja od rojevanja novih protizgodovin, ki dokazujejo, kako prestaja biti kak na določeni ravni edino možni red, možen tudi na drugi. Protizgodovina francoske revolucije, kakor jo je zamislil Gobineau, je protislovna na ravnini, na kateri so jo zamišljali pred njim. Postane pa logično dopustna (kar ne pomeni, da bi bila tudi resnična), brž ko se prenesemo od zgodovine »letnega« ali »stoletnega« (pa tudi političnega, socialnega in ideološkega) reda k zgodovini tisočletnega ali večtisočletnega (in hkrati kulturnega in antropološkega) reda. Postopek sam ni Gobineaujev in bi ga lahko imenovali »Bou-lainvilliersova transformacija«.